

تأثیر داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی نوجوانان

دکتر زهره شکیبایی*

یاسر گلیجی**

دکتر جواد خلعتبری***

چکیده

هدف از این پژوهش، بررسی تأثیر داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی در نوجوانان دانش آموز پایه سوم راهنمایی شهرستان تنکابن بود. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه نوجوانان دانش آموز سال سوم راهنمایی شهرستان تنکابن در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ به تعداد ۱۶۸۶ نفر می باشد. تعداد ۵۰ نفر به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش یک پرسشنامه محقق ساخته بود. این پرسشنامه ۳۶ گزینه ای پرسشگری فلسفی و ابعاد آن (تغییر، تردید، کاوشگری و پیچیدگی) را مورد بررسی قرار داد. داده های گردآوری شده با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس چند متغیره تجزیه و تحلیل شدند. یافته های بدست آمده از تحقیق نشان داد که داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی و ابعاد آن بعد تردید، بعد کاوشگری، بعد پیچیدگی و بعد تغییر مؤثر است. **واژه های کلیدی:** داستان های مثنوی، مهارت پرسشگری فلسفی، نوجوانان.

مقدمه

در عصر حاضر نیروی محرک سازمان ها برای پیشرفت و هماهنگی با تغییرات، نیروی تفکر است، تفکری فعال و انتقادی، قوه ای که در همه افراد وجود دارد و باید به درستی پرورانیده شود. این مهارت به انسان ها دید وسیع تری می بخشد و آینده نگری آنان را تقویت می کند تا هر آنچه را که انجام می دهند، با جامعیت کامل و دقت نظر همراه باشد. آنچه که مورد نیاز انسان ها و سازمان های امروزی است تا در عصر تحولات سریع آن ها را یاری داده و به تعادل و پیشرفت های بی شمار دست یابند، توجه به پرسشگری و درگیر

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن

** دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن. (نویسنده مسئول)

*** استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن

کردن ذهن کودکان و نوجوانان به پرسش های فلسفی و بحث و گفتگو درباره آن ها و نقطه راه اندازی تفکر در کودکان و نوجوانان است. طرح مسئله و بحث و گفتگو درباره داستان، شیوه ای است که در برنامه فلسفه برای کودکان و نوجوانان، برای پاسخ گویی به پرسش آنان انتخاب شده است. در این برنامه با هدایت معلم داستانی برای بچه ها مطرح می شود. بچه ها با پرسش های خود درباره داستان و درباره مسایل مطرح شده به بحث و گفتگو می پردازند (کم، ۱۳۷۹).

اصولاً سادگی و بی آلاچی ظاهری داستان و وامدار بودن آن ها از زندگی روزمره توده اجتماع و همچنین درگیر بودن این داستان ها با فطرت انسان ها دلیلی بر تأثیرگذاری هرچه بیشتر آن ها است. در همین راستا، کتب آسمانی و بسیاری از بزرگان عرفان و ادب در راستای تعلیمات خود و به منظور برانگیختن و هدایت تفکر و همچنین طرح پرسش های اساسی از ابزار داستان بسیار سود جسته اند که تأثیرپذیری آن ها را صد چندان می کند (اسکندری، ۱۳۸۶).

داستان ها ابزار بنیادین معنادهی و الگوی طبیعی تفکر محسوب می شوند که ما پیش از مدرسه از طریق افسانه ها، داستان های کودکانه و تاریخچه خانوادگی خود آن ها را فرا می گیریم. داستان ها ترکیب قدرتمندی برای سازمان دهی انتقال اطلاعات و معنادهی به زندگی دارند (کم، ۱۳۷۹).

مثنوی معنوی اثر گرانسنگ مولانا جلال الدین محمد مولوی بلخی، یکی از شاهکارهای ادب فارسی بلکه ادبیات جهان است. در این کتاب عظیم، معانی بلند، اندیشه ای سترگ و مضامین مختلف در ظرف قصه (داستان) نمود پیدا می کند. این قصه ها، آینه تمام نمای افکار و عقاید مولاناست و شکی نیست که بیان آن ها تنها برای سرگرمی خواننده و مخاطبان نیست....

این داستان ها در ظاهر لایه ای بیرونی از زندگی را نشان می دهند؛ اما در مرحله بعد شخصیت اصلی داستان به تکامل می رسد و پوسته های ظاهری را در هم می شکند. در

همین جاست که داستان رویکردی درونی پیدا می کند و به اصطلاح از سطح به عمق می رسد (کریمی موغاری، ۱۳۸۶).

حضرت مولانا برای تأثیر بیشتر سخن بر خواننده و شنونده کلامش، از همه امکانات استفاده کرده است ... وی برای متنوع کردن فضای داستان ها و داشتن تأثیر بیشتر بر شیفتگان از نمادها نیز سود جسته و روح خلاق مخاطبان داستان هایش را به کنجکاو واداشته است (کردی، ۱۳۸۶).

از طرفی هدف فلسفه پروراندن ذهن فلسفی و پرسشگر در افراد است که در نهایت منجر به بهبود کیفیت قضاوت های ارزشی می شود و به آنان قدرت تحلیل انتقادی می دهد، آنچه که اخیراً در دنیا مورد توجه قرار گرفته است. به بیان دیگر، عقیده بر آن است که اگر افراد بتوانند به مهارت پرسشگری فلسفی و تفکر انتقادی دست یابند، بسیاری از معضلات کنونی در زمینه یادگیری حل خواهد شد (اسمیت، ۱۳۸۲).

بیان مسأله

در اواخر دهه ۱۹۶۰، زمانی که لیپمن در دانشگاه کلمبیا در رشته فلسفه مشغول به تدریس بود. او متوجه شد که دانشجویانش فاقد قدرت استدلال و قدرت تمیز و داوری هستند. وی دریافت که برای تقویت تفکر دانشجویانش، دیگر بسیار دیر شده است و این کار باید از دوران کودکی آغاز شود. از این رو، لیپمن و همکارانش برنامه ای را تحت عنوان «برنامه فلسفه برای کودکان و نوجوانان» طراحی و ارائه کردند. لیپمن و همکارانش معتقدند همچنان که آموختن واقعیت های تاریخی با آموختن تفکر تاریخی متفاوت است و همچنان که آموختن واقعیت های علمی با آموختن تفکر علمی متفاوت است، بر همین قیاس، آموختن اطلاعات فلسفی نیز با آموختن تفکر فلسفی متفاوت است (کم، ۱۳۷۹).

باید وقتی کودکان در سن یازده، دوازده سالگی هستند یک سری دوره ها در خصوص تفکر انتقادی یا حل مسأله بگذرانند؛ اما برای تهیه موضوعی قابل فهم و مورد پسند کودکان و نوجوانان می بایستی متون درسی به صورت داستان نوشته شود، داستانی در مورد منطق اکتشافی آنان.

استفاده از داستان و سبک حکایاتی برای به چالش کشیدن تفکر و پروراندن روح پرسشگری از دیرباز مورد توجه بوده است. انسان به خاطر ویژگی های خاص روحی اش به داستان علاقه دارد (پور خالقی، ۱۳۸۱).

مثنوی کتابی سراسر داستان است که با داستان نی آغاز می شود و این نی روح ناآرام مولاناست که از اصل خویش جدا مانده است و در آروزی بازگشت به اصل، ناله و نفیر دارد و سینه ای شرحه شرحه از درد فراق. بانگ نای او آتش سینه را به گوش همگان می رساند تا هر که را ذوق و سوز عشق است، با خود همنا سازد و حدیث پر خون عشق میجنون را باز گوید. چنان که این عشق روزها را بر او بیگانه کرده است و او را واداشته تا سر دلبران را در حدیث دیگران بیان کند. بدین جهت است که داستان های مثنوی آیینه درخشان تجلی اندیشه و تماشگاه فرهنگ و جهان بینی و آرمان ها و روزگار و وابستگی های فکری و اعتقادی مولاناست. او با پیمانه قصه همچون قرآن کریم و قصص آن معارف و تعالیم خود را عرضه می دارد و آن ها را در قالب خاص یعنی داستان که مورد توجه خاص و عام است، نقل می کند.

مولانا به زبان ساده از همه چیز سخن می گوید. خدا، جهان هستی، موجودات و طبیعت و همه کائنات، در مثنوی گفت و گوهایی دارند (شفیعی، ۱۳۸۶).

مولانا شاعری قصه گو است. بیان استعاری، او را راحت به ساحت زبان داستان و چگونگی نقل آن کشانده است... در داستان های مثنوی تمامی ظرفیت ها و لایه های داستان برای کشیدن بار اندیشه های شاعر به میدان آمده است... در گلوگاه های داستان، او فرصت می یابد از تمثیل ها و قصه های کوتاه بین متنی برای بارگذاری معنای متن بهره کافی ببرد و عمیق تر در ساحت زبان در کنار ضرباهنگ داستانی به پیچیده ترین و گسترده ترین نظام تداعی و زایش معنا برسد (ارجی، ۱۳۸۶).

مولانا با قصه ها می خواهد از سخنان و بحث های نظری فراتر (و در واقع فروتر) رود (تقوی، ۱۳۸۶).

پژوهشگران به عنوان کسانی که از ارادتمندان و دوستداران مولانا و مشرب فکری ایشان اند و بارها و بارها در مصاف با زندگی و سؤالات فلسفی اش از اوج عظمت فکری مولانا جلال

الدین بهره ها برده و پس از آگاهی از نقش داستان و سبک حکایتی در پروراندن تفکر فلسفی و آشنایی با داستان ها و نظریات لیمن این پرسش برایشان مطرح گردید که آیا داستان های مثنوی هم بر میزان مهارت پرستشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است؟ در واقع این تحقیق قصد دارد تا تأثیر داستان های مثنوی معنوی مولانا را بر میزان مهارت پرستشگری فلسفی در جامعه مورد نظر، مورد بررسی قرار دهد.

پیشینه تحقیق

- جکسون و دویچ^۱ (۱۹۸۷) که مطالعاتی را بر روی ۱۰۰۰ دانش آموز ابتدایی در ناحیه هاوایی انجام دادند، نشان داد که عملکرد دانش آموزانی که در کلاس آموزش فلسفه شرکت کرده اند، در آزمون های مهارت های استدلال نیوجرسی بالاتر از گروه کنترل و افرادی بود که در چنین کلاس هایی شرکت نکرده بودند.

- آلن^۲ (۱۹۸۸) در مطالعات خود بر روی ۲۳ دانش آموز به عنوان گروه تجربی، نشان داد این دانش آموزانی که در کلاس های برنامه آموزش فلسفه به کودکان شرکت کرده بودند، در مقایسه با گروه کنترل در زمینه های درک مطالب، خواندن و تفکر انتقادی عملکرد بهتری داشته اند.

- کامینگر^۳ (۱۹۸۱) در تحقیقی بر روی ۳۲ دانش آموز امریکایی پایه پنجم ابتدایی در دو گروه تجربی و کنترل (هر گروه ۱۶ نفر) با استفاده از پیش آزمون و پس آزمون نشان داد که رویکرد فلسفی می تواند در بهبود مهارت های استدلال منطقی و تفکر انتقادی سودمند باشد.

- لیمن و بیرمن^۴ (۱۹۷۰) تحقیقی را با این پیش فرض که کودکان به منظور بهبود توانایی استدلال خود به کمک نیاز دارند و این که چنین بهبودی در تفکر باعث تقویت سایر مهارت های تحصیلی می شود، انجام دادند. نتایج این تحقیق نشان داد که یک برنامه آموزش ۹ هفته ای می تواند نتایج اثرگذاری نه فقط بر استدلال، بلکه بر خواندن و تفکر انتقادی

1- Dobeck

2- Allen

3- Comings

4- Birman

کودکان داشته باشد. نتایج این مطالعه، معنی داری سطح بالایی را در دو سال و نیم بعد نشان داد.

- اسپرود (۱۹۹۷) مطالعه ای درباره رابطه بین پیشرفت تحصیلی در دروس ریاضیات، علوم و مطالعات اجتماعی با آموزش مهارت های تفکر انتقادی به عمل آورد و مشخص شد که بین این دو عامل همبستگی قوی و معنی داری وجود دارد. برای مثال وقتی از روش اجتماعی پژوهشی در آزمون علوم استفاده شد گروه تجربی به طور معنی دار نسبت به گروه کنترل در آزمون استدلال علوم از خود عملکرد بهتری نشان داد.

- هاینز (۲۰۰۲) با مطالعه بر روی دانش آموزان سرآمد، اثرات مثبت برنامه آموزش فلسفه به کودکان را در تفکر انتقادی، استدلال مفهومی و پژوهش فلسفی دانش آموزان نشان داد.

- مرعشی (۱۳۸۵) پژوهشی در زمینه بررسی تأثیر اجتماع پژوهشی در برنامه آموزش فلسفه به کودکان بر پرورش مهارت های استدلال دانش آموزان پایه سوم راهنمایی مدارس نمونه دولتی شهر اهواز نتایج پژوهش نشان داد که اجرای روش اجتماع پژوهشی در کلاس درس می تواند بر پرورش مهارت های استدلال دانش آموزان تأثیر مثبت بگذارد.

- اسکندری و کیانی (۱۳۸۶) نیز در این پژوهش خود تأثیر داستان های قرآن را بر افزایش مهارت فلسفه ورزی و پرسشگری دانش آموزان سال اول دبیرستان در مدارس دولتی شهر تهران مورد بررسی قرار دادند. نتایج این پژوهش نشان داد که داستان های قرآن در افزایش مهارت فلسفه ورزی و پرسشگری دانش آموزان مؤثر است.

هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی دانش آموزان سوم راهنمایی شهرستان تنکابن می باشد.

فرضیه های پژوهش

فرضیه اصلی

داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی و ابعاد آن (تردید، پیچیدگی، کاوشگری و تغییر) مؤثر است.

فرضیه های ویژه

- ۱- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تردید پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.
- ۲- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد پیچیدگی پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.
- ۳- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.
- ۴- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تغییر پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.

طرح پژوهش

پژوهش حاضر از نوع آزمایشی طرح پیش آزمون پس آزمون با دو گروه کنترل (گواه) و آزمایش از نوجوانان دانش آموز سال سوم راهنمایی مدارس شهرستان تنکابن است.

جامعه آماری

جامعه آماری شامل تمامی نوجوانان دانش آموز سال سوم راهنمایی مدارس شهرستان تنکابن در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸ می باشد. به منظور تهیه آمار دقیق جامعه مذکور با مدیریت آموزش و پرورش شهرستان تنکابن مکاتبه شد که براساس آمار اخذ شده تعداد دانش آموزان پایه سوم راهنمایی شهرستان تنکابن ۱۶۸۶ نفر است.

حجم نمونه و روش نمونه گیری

با توجه به این که تحقیق از نوع آزمایشی است، حجم نمونه این تحقیق دو گروه ۲۵ نفری تعیین گردید. در این پژوهش از شیوه نمونه گیری تصادفی طبقه ای به شرح زیر استفاده شد. مرحله اول: از بین شهرهای شهرستان تنکابن یک شهر به صورت تصادفی انتخاب شد. (شهر تنکابن) مرحله دوم: از بین مدارس راهنمایی شهر تنکابن یک مدرسه به صورت تصادفی انتخاب گردید (مدرسه راهنمایی شاهد) مرحله سوم: از بین دانش آموزان پایه سوم راهنمایی مدرسه منتخب ۵۰ نفر دانش آموز پسر به صورت تصادفی برگزیده شدند.

این ۵۰ نفر همگی ۱۴ سال سن داشتند و از نظر درآمد ماهیانه خانواده در سطح متوسط بودند، میزان تحصیلات والدینشان فوق دیپلم و فوق دیپلم به بالا، از نظر پیشرفت تحصیلی دارای معدل های ۱۸ به بالا و میزان آشنایی آن ها با داستان های مثنوی معنوی مولانا کم و در حد یکی، دو داستان بود.

روش گردآوری اطلاعات

در این تحقیق از یک پرسشنامه ۳۶ گزینه ای محقق ساخته با استفاده از نظریات استادان راهنما، مشاور و سایر متخصصان گروه برای سنجش پرسشگری فلسفی و ابعاد آن (تغییر، تردید، کاوشگری و پیچیدگی) استفاده شده است. در ارزش گذاری گزینه های سؤالات پرسشنامه پرسشگری فلسفی به ترتیب از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم، نمرات ۱ الی ۷ داده شده است. روش تجزیه و تحلیل داده ها. داده های به دست آمده با استفاده از روش کوواریانس و آزمون لامبدای ویلکز با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش اجرای پژوهش: در این پژوهش کلاس های ویژه ای برای گروه آزمایش تشکیل شده و داستان های انتخاب شده مثنوی معنوی مولانا به دانش آموزان آموزش داده شد و طبق برنامه آموزش فلسفه برای کودکان به مرحله اجرا درآمد، پس در پایان دوره از هر دو گروه آزمایش و کنترل یک آزمون به منظور سنجش میزان به وجود آمدن تفکر فلسفی در دانش آموزان به عمل آمده است.

یافته ها

۱- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی و ابعاد آن (تردید، پیچیدگی، کاوشگری، تغییر) در نوجوانان مؤثر است. به منظور پاسخ دهی به فرضیه اول تحقیق و تعیین رابطه و میزان تأثیر داستان های مثنوی بر مهارت پرسشگری فلسفی از تحلیل کوواریانس چند متغیره استفاده شد. قبل از انجام تحلیل کوواریانس پیش فرض های همگنی رگرسیون و وجود رابطه خطی بین متغیرها مورد

بررسی و تأیید قرار گرفت. برای تعیین اندازه اثر آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی (تردید، پیچیدگی، کاوشگری، تغییر) آزمون لامبدای ویلکز انجام شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. نتایج تجزیه و تحلیل کواریانس میزان مهارت پرسشگری فلسفی (بعد تردید، بعد کاوشگری، بعد پیچیدگی، بعد تغییر)

منبع پراش ^۱	متغیر وابسته	مجموع مجزورات SS	درجه آزادی d.f	میانگین مجزورات M.S	F	سطح معناداری sig
درون گروه ^۲	پرسشگری فلسفی	۱۵۶۷۵/۶۹۳	۱	۱۵۶۷۵/۶۹۳	۶۴/۸۶۳	۰/۰۰۰
	تردید	۵۴۴/۸۸۶	۱	۵۴۴/۸۸۶	۱۹/۳۱۷	۰/۰۰۰
	کاوشگری	۳۵۷/۴۵۵	۱	۳۵۷/۴۵۵	۹/۶۳۴	۰/۰۰۳
		۳۱۵/۱۴۲	۱	۳۱۵/۱۴۲	۱۱/۲۷۲	۰/۰۰۲
	پیچیدگی تغییر	۹۵۴/۷۸۹	۱	۹۵۴/۷۸۹	۱۹/۲۴۸	۰/۰۰۰
بین گروه	پرسشگری فلسفی	۱۰۳۹۱/۹۹۶	۴۳	۲۴۱/۶۷۴		
	تردید	۱۲۱۲/۹۱۶	۴۳	۲۸/۲۰۷		
	کاوشگری	۱۵۹۵/۴۵۴	۴۳	۳۷/۱۰۴		
	پیچیدگی	۱۲۰۲/۲۲۰	۴۳	۲۷/۹۵۹		
	تغییر	۲۱۳۳/۰۰۷	۴۳	۴۹/۶۰۵		
کل ^۳	پرسشگری فلسفی	۱۳۷۳۷۶۴	۵۰			
	تردید	۶۲۸۰۱	۵۰			
	کاوشگری	۱۰۱۲۹۴	۵۰			
	پیچیدگی	۸۷۶۰۸	۵۰			
	تغییر	۵۵۲۱۰	۵۰			

بر اساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۱، و پس از تعدیل میانگین نمرات پیش آزمون به مقدار (۱۳۱/۳۲) برای متغیر پرسشگری فلسفی، جهت تحلیل متغیر وابسته پرسشگری فلسفی در دو گروه آزمایش و کنترل، از آلفای بن فرونی (۰/۰۱۲۵) استفاده شده است.

1- Source

2- Group

3- Total

با توجه به F محاسبه شده $F=(۶۶/۸۶۳)$ چون سطح معناداری کمتر از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۱۲۵) می باشد، بنابراین F معنادار می باشد. لذا می توان گفت که نمرات پس آزمون مهارت پرسشگری فلسفی در دو گروه آزمایش و کنترل تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، براساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۱، و پس از تعدیل میانگین نمرات پیش آزمون به مقدار $۲۶/۹۸۰$ برای متغیر بعد تردید، با توجه به F محاسبه شده $(F=۱۹/۳۱۷)$ ، چون سطح معناداری کمتر از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۱۲۵) می باشد، بنابراین F معنادار می باشد و می توان گفت که بین نمرات پس آزمون بعد تردید در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد.

همچنین، براساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۱، و پس از تعدیل میانگین نمرات پیش آزمون به مقدار $۳۸/۲۶$ برای متغیر بعد کاوشگری و با توجه به F محاسبه شده $(F=۹/۶۳۴)$ چون سطح معناداری کمتر از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۱۲۵) می باشد، بنابراین F معنادار می باشد و می توان گفت که بین نمرات پس آزمون بعد کاوشگری در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد.

براساس نتایج به دست آمده از جدول و پس از تعدیل میانگین نمرات پیش آزمون به مقدار $۳۸/۶۲$ برای متغیر بعد پیچیدگی و با توجه به F محاسبه شده $(F=۱۱/۲۷۲)$ ، چون سطح معناداری کمتر از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۱۲۵) می باشد، بنابراین F معنادار می باشد و می توان گفت که بین نمرات پس آزمون بعد پیچیدگی در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین، براساس نتایج به دست آمده از جدول شماره ۱، و پس از تعدیل میانگین نمرات پیش آزمون به مقدار $۲۴/۱۲$ برای متغیر بعد تغییر و با توجه به F محاسبه شده $(F=۱۹/۲۴۸)$ ، چون سطح معناداری کمتر از آلفای میزان شده بن فرونی (۰/۰۱۲۵) می باشد، بنابراین F معنادار می باشد. لذا می توان گفت که بین نمرات پس آزمون بعد تغییر در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد.

با عنایت به معنادار شدن تفاوت میانگین ها با $۰/۹۵$ اطمینان بیان می کنیم که فرضیه پژوهش مبنی بر این که آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است تأیید می شود.

۲- داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تردید پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.

جدول ۲. تحلیل آماری بین آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا و گروه کنترل در میزان بعد تردید

منبع تغییرات (پراش)	مجموع مجذورات	d.f	میانگین مجذورات M.S	F	سطح معناداری Sig
متغیر مهارت	۵۴۴/۸۸۶	۱	۵۴۴/۸۸۶		
تردید	۱۲۱۲/۹۱۶	۴۳	۲۸/۲۰۷	۱۹/۳۱۷	۰/۰۰۰
خطا Error					

جدول ۳. تفاوت میانگین ها بین گروه آموزش و گروه کنترل در میزان بعد تردید

گروه اول	گروه دوم	تفاوت میانگین ها D.M	انحراف استاندارد s	p	سطح معناداری Sig
گروهی که داستان های مثنوی معنوی مولانا را آموزش می دهند	کنترل	۷/۷۴۲	۱/۷۶۲	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج جدول (۲) چون سطح معناداری از آلفای بن فرونی (۰/۰۱۲۵) کوچک تر است و با توجه به معنادار شدن F محاسبه شده ($F=19/317$) نتیجه می گیریم که داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تردید پرسشگری فلسفی مؤثر است. با استفاده از تفاوت میانگین ها به مقایسه تفاوت میانگین های دو گروه می پردازیم که بین میانگین بعد تردید گروه آزمایش با گروه کنترل به میزان (۷/۷۴۲) تفاوت وجود دارد که این تفاوت از لحاظ آماری در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

با عنایت به معنادار شدن تفاوت میانگین ها با ۰/۹۵ اطمینان بیان می کنیم که فرضیه پژوهش مبنی بر این که آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تردید پرسشگری فلسفی نوجوانان مؤثر است، تأیید می شود.

۳-آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.

جدول ۴. تحلیل آماری بین آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا و گروه کنترل در میزان بعد کاوشگری

منبع تغییرات (پراش)	مجموع مجذورات	d.f	میانگین مجذورات M.S	F	سطح معناداری Sig
متغیر مهارت	۳۵۷/۴۵۵	۱	۳۵۷/۴۵۵		
کاوشگری	۱۵۹۵/۴۵۴	۴۳	۳۷/۱۰۴	۹/۶۴۳	۰/۰۰۰
خطا Error					

جدول ۵. تفاوت میانگین ها بین گروه آموزش و گروه کنترل در میزان بعد کاوشگری

گروه اول	گروه دوم	تفاوت میانگین ها D.M	انحراف استاندارد S	P	سطح معناداری Sig
آموزش داستان	کنترل	۶/۲۷۱	۲/۰۲۰	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۳
های مثنوی معنوی مولانا					

با توجه به نتایج جدول (۴) چون سطح معناداری از آلفای بن فرونی (۰/۰۱۲۵) کوچک تر است و با توجه به معنادار شدن F محاسبه شده ($F = ۹/۶۳۴$) نتیجه می گیریم که داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است. با استفاده از تفاوت میانگین ها مشخص شده که بین میانگین بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی گروه آزمایش و گروه کنترل به میزان (۶/۲۷۱) تفاوت وجود دارد که این تفاوت از لحاظ آماری در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

با عنایت به معنادار شدن تفاوت میانگین ها با ۰/۹۵ اطمینان بیان می کنیم که فرضیه پژوهش مبنی بر این که آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است، تأیید می شود.

۴- آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد پیچیدگی پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.

جدول ۶. تحلیل آماری بین آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا و گروه کنترل در میزان بعد پیچیدگی

منبع تغییرات (پراش)	مجموع مجذورات	d.f	میانگین مجذورات M.S	F	سطح معناداری Sig
متغیر مهارت	۳۱۵/۱۴۲	۱	۳۱۵/۱۴۲	۱۱/۲۷۲	۰/۰۰۲
پیچیدگی	۱۲۰/۲۲۰	۴۳	۲۷/۹۵۹		
خطا Error					

جدول ۷. تفاوت میانگین ها بین گروه آموزش و گروه کنترل بر میزان بعد پیچیدگی

گروه اول	گروه دوم	تفاوت میانگین ها D.M	انحراف استاندارد S	p	سطح معناداری Sig
آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا	کنترل	۵/۸۸۸	۱/۷۵۴	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۲

با توجه به نتایج جدول (۶) چون سطح معناداری از آلفای بن فرونی (۰/۰۱۲۵) کوچک تر است و با توجه به معنادار شدن F محاسبه شده ($F=11/272$) نتیجه می گیریم که داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد پیچیدگی مؤثر است. تفاوت میانگین ها نشان داد که بین میانگین بعد پیچیدگی گروه آموزش و گروه کنترل به میزان (۵/۸۸۸) تفاوت وجود دارد که این تفاوت از لحاظ آماری در سطح ۰/۰۵ معنادار است. با عنایت به معنادار شدن تفاوت میانگین ها با ۰/۹۵ اطمینان بیان می کنیم که فرضیه پژوهش مبنی بر این که آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد پیچیدگی پرسشگری فلسفی مؤثر است، تأیید می شود.

۵- آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر بعد تغییر پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است.

جدول ۸. تحلیل آماری بین آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا و گروه کنترل در میزان بعد تغییر

منبع تغییرات (پراش)	مجموع مجدورات	d.f	میانگین مجدورات M.S	F	سطح معناداری Sig
متغیر مهارت تغییر	۹۵۴/۷۸۹	۱	۹۵۴/۷۸۹	۱۹/۲۴۸	
Error خطا	۲۱۳۳/۰۰۷	۴۳	۴۹/۶۰۵		۰/۰۰۰

جدول ۹. تفاوت میانگین ها بین گروه آموزش و گروه کنترل در میزان بعد تغییر

گروه اول	گروه دوم	تفاوت میانگین ها D.M	انحراف استاندارد S	P	سطح معناداری Sig
آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا	کنترل	۱۰/۲۴۹	۲/۳۳۶	۰/۰۰۰۵	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج جدول (۸) چون سطح معناداری از آلفای بن فرونی (۰/۰۱۲۵) کوچک تر است و با توجه به معنادار شدن F محاسبه شده می توان بیان کرد که داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تغییر مؤثر است. تفاوت میانگین ها نشان می دهد که بین میانگین بعد تغییر گروه آزمایش و کنترل به میزان (۱۰/۲۴۹) تفاوت وجود دارد که این تفاوت از لحاظ آماری در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

با عنایت به معنادار شدن تفاوت میانگین ها با ۰/۹۵ اطمینان بیان می کنیم که فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه آموزش داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان بعد تغییر پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است تأیید می شود.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس نشانگر اثربخشی آموزش داستان های مثنوی مولانا در بهبود مهارت پرسشگری فلسفی و ابعاد آن است که میزان این اثربخشی در مهارت پرسشگری و بعد پیچیدگی بیشتر از ابعاد تردید، کاوشگری و تغییر است.

این یافته با نتایج حاصل از تحقیق انجام شده به وسیله اسکندری و کیانی (۱۳۸۶) که در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که داستان های قرآنی در افزایش مهارت فلسفه ورزی و پرسشگری دانش آموزان مؤثر است، همسو بوده است.

همچنین این نتیجه با نتایج تحقیق لیمن و بیرمن (۱۹۷۰) و هاینز (۲۰۰۲) که طی تحقیقات خود به این نتیجه دست یافتند که برنامه آموزش فلسفه در تفکر انتقادی و توانایی استدلال و پژوهش فلسفی کودکان اثرات مثبت بسیاری می گذارد، همخوانی دارد.

همچنین نتایج حاکی از آن بود که آموزش داستان های مثنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی نوجوانان مؤثر است. این نتیجه نیز با یافته های پژوهش اسکندری و کیانی (۱۳۸۶) و مرعشی (۱۳۸۵) مطابقت دارد؛ زیرا هر دو پژوهش تأثیر مثبت داستان ها و برنامه های فلسفه را بر میزان مهارت پرسشگری و استدلال دانش آموزان تأیید کردند. همچنین تحقیقات آلن (۱۹۸۸) نیز این یافته ها را مورد تأیید قرار داد.

این تحقیق همچنین نشانگر این حقیقت بود که داستان های مثنوی مولانا بر میزان بعد تردید پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است. این نتایج با نتایج پژوهش کامینگز (۱۹۸۱) همخوانی دارد؛ زیرا او در تحقیقاتش به این نتیجه دست یافت که به کارگیری رویکرد فلسفی در رابطه با دانش آموزان می تواند موجب بهبود مهارت های استدلال منطقی و تفکر انتقادی گردد که بعد تردید یکی از ابعاد و خصوصیات ذهن فلسفی است و پرسشگری مهم ترین خصوصیت آن است.

همچنین نتایج به دست آمده نشان داد که آموزش داستان های مثنوی مولانا بر میزان بعد کاوشگری پرسشگری فلسفی در نوجوانان مؤثر است. این یافته ها با نتایج پژوهش جکسون و دویچ (۱۹۸۷) در یک راستا است؛ زیرا آنان نیز معتقدند که شرکت در برنامه آموزش فلسفه برای دانش آموزان بسیار مؤثر است و موجب بهبود تفکر انتقادی مهارت های استدلال و درک مطالب در آنان می شود.

همچنین یافته ها حاکی از این بود که آموزش داستان های مثنوی بر میزان بعد پیچیدگی و بعد تغییر پرسشگری فلسفی در نوجوانان نیز مؤثر است. این یافته ها نیز با تمامی پژوهش های انجام شده مطابقت دارد.

منابع

- اسکندری، حسین و کیانی، ژاله. (۱۳۸۶). تأثیر داستان بر افزایش مهارت فلسفه ورزی و پرسشگری دانش آموزان. تهران: فصلنامه مطالعات برنامه درسی. سال دوم. شماره ۷.
- اسمیت، فیلیپ جی. (۱۳۸۲). ذهنیت فلسفی در مدیریت آموزشی، ترجمه محمدرضا بهرنگی. تهران: نشر کمال تربیت.
- ارجی، علی اصغر. (۱۳۸۶). داستان؛ زبان روشن و ازلی مولانا. تهران: مجموعه مقالات همایش بین المللی بزرگداشت هشتادمین سال تولد مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی.
- تقوی، محمد. (۱۳۸۶). قصه میدان عمل «نقد و نظری درباره قصه پردازی با عرفان عملی در مثنوی». تهران: مجموعه مقالات همایش بین المللی بزرگداشت هشتادمین سال تولد مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی.
- پور خالقی، م. (۱۳۸۱). درخت در شاهنامه. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

- شفیعی، فاطمه. (۱۳۸۶). گفت و گو در داستان های مثنوی. تهران: مجموعه مقالات همایش بین المللی بزرگداشت هشتصدمین سال تولد مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی.

- کردی، رسول. (۱۳۸۶). نمادهای حیوانی در مثنوی مولوی. تهران: مجموعه مقالات همایش بین المللی بزرگداشت هشتصدمین سال تولد مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی.

- کریمی موغاری، فریده. (۱۳۸۶). بررسی ساختاری قصه ای از مثنوی مولوی. مجموعه مقالات همایش بین المللی بزرگداشت هشتصدمین سال تولد مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی.

- کم، فیلیپ. (۱۳۷۹). داستان های فکری: کندو کاو فلسفی برای کودکان. ترجمه احسانه باقری. تهران: امیرکبیر.

- Allen, Hollis P. The Federal Government and Education [1785-1950]: The Original and Complete Study of Education for the Hoover Commission Task Force on Public Welfare. New York: McGraw Hill, 1950.
- Birman, B. and Lipman. M. (1970). "The Federal Role in Elementary and Secondary Education: New Directions and Continuing Concerns." *The Urban Lawyer* 14, no. 3 (1982): 472-500.
- Coninjs, (1981). *Right to Education: Anatomy of the Pennsylvania Case and Its Implications for Exceptional Children*. New York: Teachers College Press.
- Haynes F. (2002) Evaluation of thinking K-12. FA.PCA Conference In Austeralia. Tasmania Association of philosophy for children.
- Jackson, Andrew, (1987),. *Biographical Directory of the United States Congress*.
- Lipman. M. (2001). "Philosophy for children and critical thinking. *The national forum* 6, No, 5.

- Spord. Tim(1997). what is a community of Inquiry? Critical thinking Across the Discriplines. voL 17- No,1.
- Sprod, Tim. (2002), Philosophy and childhood, FAPA confernce In Austeralia, Tasmania Association of philosophy for children.